

36 жителів Синевира на чолі з о. Феодосієм (Горватом) написали звернення до шкільного відділу в Ужгороді, в якому протестували проти призначення вчителькою ручної праці у руській народній школі Магдаліни Дзуровичкової. Мотивація протесту була такою: 1) Дзуровичкова ображає православну віру, немає ніякого нахилу до виховання шкільної молоді; 2) названа вчителька не є настільки морально чистою, щоб їй можна було довірити навчання і виховання дітей; 3) поява її в школі може викликати масовий відхід дітей зі школи.

Таким чином, із вищесказаного зрозуміло, що о. Феодосій не залишав в стороні школу, а приділяв їй постійну увагу.

Як відомо, уряд Чехословаччини зобов'язувався надати нашому краю автономію. Однак обіцянки ці продовжували залишатися обіцянками. На це вказує о. Феодосій (Горват) у привітальному зверненні до президента Чехословацької Республіки. Вітаючи президента Масарика з 68-літтям, священник бажав йому міцного здоров'я і сподівався, що в нього вистачить сил для того, – щоб врешті-решт надати «Карпаторусському народу и ныне еще не существующий Карпаторусской Автономии».

Досі нез'ясовані обставини арешту і смерті Ф. Горвата¹. Не відома також точна дата арешту. Згідно документів з домашнього архіву родини Горватів з Синевира, у січні 1942 р. о. Феодосій ще перебував на волі. Пізніше документальні згадки про нього зникають. За окремими спогадами ігумен Феодосій (Горват) був заарештований за співпрацю з радянськими розвідниками². За словами старожилів с. Синевир ігумен Феодосій після арешту був відправлений до Волового (нині Міжгір'я), потім перевезений до Мукачеве. Згодом у 1944 р. він загинув в одному із концентраційних таборів Угорщини. Час смерті та місце поховання не відомі.

Василь Міщанин, Юрій Данилець

Автори висловлюють подяку за сприяння в пошуку матеріалів для статті прот. Іоанну Паканичу, нар. деп. С. М. Аржевітіну, проф. М. М. Вегешу.

¹ Нірода О. Загадкове зникнення священника // Верховина. – 2009. – 8 серпня.

² Данилець Ю. Православна церква на Закарпатті у першій половині ХХ ст. – С.186.

Ігумен Феофан (Сабов)
(27.09.1905 - 14.06.1946)

Ієрей Петро Сабов
(14.08.1911 - 14.06.1946)

Даний нарис буде дещо відрізнятися від інших, розміщених у книзі. Він буде присвячений двом діячам, а саме двом рідним братам – Феофану і Петрові Сабовим, уродженцям села Ізи Хустського району Закарпатської області. У 1946 р. вони загинули від рук убивць у с. Тошнадь (Затишне) на Берегівщині.

Прошло вже багато років із часу їх мученицької смерті, однак ми ще не маємо цілісної роботи про їх життя та діяльність. Разом з тим, вийшло у світ кілька газетних та журнальних публікацій, де автори подали важливі дані про отців Феофана і Петра. У 1993 р. першу статтю про братів опублікував о. Василій Самош¹. Будучи їх односельцем та соратником, о. Василій розповів читачам цікаві факти біографії Сабових, повідомив обставини їх вбивства. Чергова публікація за авторства ієромонаха (нині архімандрита) Гавриїла (Кризини) з'явилася на шпальтах газети «Християнська родина» у 1997 р.². Відрадно, що о. Гарійл зібрав та опублікував спогади близьких родичів Сабових – прот. Костянтина Цуцкова та його дружини.

¹ Самош В. Наклеп на чесну людину // Новини Закарпаття. – 1993. – 20 травня.

² Гавриїл (Кризина), ієромонах. Отці Феофан і Петро Сабови – мученики за віру православну // Християнська родина. – 1997. – 30 січня. – С. 3.

Кілька нарисів про трагічну смерть православних священників надрукував делегат I з'їзду Народних Комітетів Федір Сабов¹. В одній із статей він піднімає питання про перенесення могили братів Сабових із Липчі до їх рідного села². Не обійшов увагою цю проблематику й проф. Омелян Довганич³. В рамках своїх досліджень, що стосувалися репресій радянського режиму проти закарпатців, він описав випадок у Затишному у 1946 р., дав аналіз наявній історіографічній базі. Про окремі аспекти діяльності ігумена Феофана (Сабова) писав і автор⁴.

Ігумен Феофан (в миру Василь Сабов) народився 27 вересня 1905 р. в с. Іза в сім'ї Георгія Сабова і Анни Пристая. Відомо, що в родині було п'ятеро дітей: Василь, Петро (про яких мова піде нижче), Юрій, Микола, Степан. Згідно джерел, Юрій та Микола Сабови перейшли кордон з СРСР у 1940 р. і про їх долю нічого не відомо. Степана у 1942 р. мобілізували до угорського війська, додому він не повернувся.

Дитинство малого Василька минало в період, коли його село поверталось у Православ'я. Неймовірні тортури з боку угорських жандармів, судові процеси та вбивства ізян за віру православну не могли не позначитися на виборі майбутнього

¹ Сабов Ф. Трагедія Сабових // Християнська родина. – 1998. – 16 квітня. – С. 8; Сабов-Ізянин Ф. Мученики за віру // Срібна земля. – 2003. – 20 грудня. – С. 15; Сабов Ф. Трагедія Сабових // Новини Закарпаття. – 1998. – 11 квітня. – С. 14.

² Ладижець О. Вони вбивали не тільки віру // Срібна земля. – 1995. – 17 червня. – С. 3.

³ Довганич О. Трагічна доля православних священників Феофана і Петра Сабових // Соціал-демократ. – 1999. – 24 квітня. – С. 5; Довганич О., Хланта О. У жорнах сталінських репресій : 3 історії ліквідації греко-католицької церкви та її воз'єднання з РПЦ, переслідування інших релігійних громад у 40-50-х рр. ХХ ст. / Передм. Беда В.; – Ужгород: «Карпати-Гражда», 1999. – С. 46; Рубіш Ф., Довганич О. Закарпатці під пресом сталінського свавілля. – Мукачево: Карпатська вежа, 2009. – С. 241-245.

⁴ Данилець Ю. Православні монастирі Хустського району (ХХ століття) / Передмова проф. Д. Данилюка. – Ужгород: Гражда, 2004. – С. 99-100; Його ж. Православний монастир Різдва Богородиці у селі Липча. – Ужгород: Гражда, 2005. – С. 43; Його ж. Священники-мученики: репресії проти православного духовенства на Закарпатті (на межі 1940-1950 рр. ХХ ст.) // Персонал. – 2007. – №1. – С. 36-41; Його ж. Репресії проти Православної церкви на Закарпатті в радянський період // Православний літопис. – 2008. – №4. – С. 18-21.

З ректором, ієромонахом Іоанном (Максимовичем) і однокурсниками.
Ф. Сабов стоїть у центрі. Бітольська семінарія, 1930-і рр.

шляху В. Сабова. Він вирішує пов'язати своє життя із служінням Богу. 24 травня 1923 р. Василь вступає послушником до Свято-Миколаївського чоловічого монастиря, що знаходився у центрі його рідного села.

На початку 1924 р. настоятель монастиря архімандрит Алексій (Кабалюк) направив молодого послушника на навчання до монастирської школи при монастирі Раковіца в Сербії¹. На той час настоятелем монастиря та директором монашій школи був архімандрит Платон (Йованович)^{2,3}. Ерудиція та смиренність молодого русина справила значне враження на архімандрита Платона, який 30 березня 1925 р. постриг Василя Сабова в малу схиму з нареченням йому імені Феофан. 8 січня 1926 р. єпископ Досифей (Васич) в Белграді рукополагає його в сан ієродиякона та

¹ Монастир Раковіца розташований неподалік Белграду. Його заснування відносять до 1377-1385 рр. Був одним із центрів національно-визвольної боротьби сербського народу. При Патріархові Димитрієві став його резиденцією. З 1959 р. перетворений на жіночий.

² Платон (Йович), ієромонах. Жизнеописание Священномученика Платона Йовановича Єпископа Банялуцького // <http://www.bogoslov.ru/text/270843.html>

³ Канонізований у 1998 р. СПЦ як священномученик.

відправляє на Підкарпатську Русь. Протягом 1926 р. ієродиякон Феофан виконував послушання при монастирі в с. Іза та обслуговував сільський православний приход¹.

У 1927 р. він їде до Сербії, де вступає на перший курс духовної семінарії в Бітолі. У семінарії ієродиякон Феофан навчався добре та закінчив її у 1932 р.² Після отримання відповідної освіти рукоположений у сан ієромонаха. У 1932-1935 рр. – настоятель приходу в с. Липча Хустського округу³. У 1935 р. переміщений у с. Чопівці Мукачівського округу⁴. Разом з тим, єпископ Дамаскін (Грданічка) призначив його чиновником своєї канцелярії в Мукачеві⁵.

У 1941 р. представники угорської безпеки заарештували єпископа Володимира (Раїч). Його було вивезено в Угорщину та ув'язнено в римо-католицькому монастирі у м. Вац. За словами о. Василя Самоша, о. Феофану було дозволено супроводжувати єпископа до місця заслання. «Після повернення в Мукачево о. Феофан разом із чиновниками відкрили конверт із поміткою єпископа Раїча: «Відкрити, коли мене не буде». У листі єпископ прямим своїм намісником призначив о. Феофана, якому випала нелегка ноша...»⁶. Однак угорський уряд не хотів визнавати рішення єпископа та 12 квітня 1941 р. призначив адміністратором Михайла Попова.

31 травня 1941 р. ігумен Феофан зібрав збори священиків, які виступили проти призначення Попова. Одночасно на збори прибув регентський комісар Міклош Козьма, начальник 2 відділу Міністерства культів і народної освіти Шандор Есенський та М. Попов, котрі наказали духовенству розійтись⁷.

¹ Список и точное описание жизни братии жіющих и жившихъ въ монастыри Святителя о. Николая что при селе Иза, округа Хустскаго въ Карпатской Руси. – Арк. 22.

² Гарднер И. Карпаторуссы в сербских Духовных Семинариях // Православная Карпатская Русь. – 1930. – 15 марта. – С. 2.

³ Списокъ приходоувъ православной Мукачевско-Пряшевской епархии // Православный карпаторусскій вестникъ. – 1935. – № 3. – С. 16.

⁴ Православный карпаторусскій вестникъ. – 1936. – № 2. – С. 13

⁵ Самош В. Наклеп на чесну людину // Новини Закарпаття. – 1993. – 20 травня.

⁶ Там само.

⁷ Архів УСБУ. – Арх. кримін. спр. № 1411-С. (Попов М.М.). – Арк. 160.

У 1942 р. ігумен Феофан почав обслуговувати православний приход у с. Тошнадь з філіалами у селах Хуняді та Хутор Берегівського округу. 5 лютого 1944 р. угорський уряд відмовився від підтримки М. Попова та повернув на посаду ігумена Феофана. У своєму першому циркулярному розпорядженні від 21 лютого 1944 р. адміністратор ігумен Феофан (Сабов) писав: «Как Епископскій заместитель и Администратор желаю вести Епархію и верное ей духовенство строго придерживаясь св. канонов Церкви и государственных законов, с братским содействием епархіальных органов и духовенства, не находящегося под запрещением»¹.

*У складі делегації на прийомі
у Митрополита Алексія, 1944 р.*

Із звільненням Закарпаття у жовтні 1944 р. розпочалася робота, спрямована на включення Мукачівсько-Пряшівської єпархії до складу РПЦ. 18 листопада 1944 р. у м. Хуст відбулися збори православного духовенства, які обрали делегацію для поїздки до Москви з клопотанням про прийняття закарпатських

¹ Архів УСБУ. – Арх. кримін. спр. № 1411-С. (Попов М.М.). – Арк. 396.

православних до Московської патріархії. Делегатами були одногосно обрані: ігумен Феофан (Сабов), архімандрит Алексій (Кабалюк), протоіерей Димітрій Беляков, протоіерей Іоанн Кополович, Петро Лінтур. Наступного дня до Москви було відіслано телеграму на ім'я місцеблюстителя патріаршого престолу митрополита Ленінградського і Нижегородського Алексія з проханням прийняти обрану делегацію та підтримати клопотання перед Священним Синодом СПЦ про передачу Мукачівсько-Пряшівської єпархії в канонічну юрисдикцію Московської Патріархії¹.

Отець Феофан (Сабов),
1930-і рр.

Вже 7 грудня 1944 р. делегація виїхала до Стрия на автомашині, а потім військове командування виділило для них літак. Зважаючи на незадовільні погодні умови літак змушений був приземлитися в Києві. Тут делегацію зустрів уповноважений у справах РПЦ при Раді Міністрів УРСР Петро Ходченко. Проживання забезпечувалося в готелі «Інтурист»².

8 грудня 1944 р. голова Ради у справах РПЦ при Раді Міністрів СРСР Георгій Карпов повідомляв Микиту Хрущова: «Таємно. 7 грудня цього року в 9 годин 30 хвилин у Москву із Закарпатської України прибула делегація духовенства Карпаторуської православної церкви, яка знаходиться під юрисдикцією Сербської церкви»³. Потім йде перелік членів делегації з вказівкою їх року народження. Далі в документі йдеться: «Делегацію на Київському вокзалі зустрічали керуючий справами Московської патріархії, протоіерей Микола Колчицький і представник Ради по

¹ Якунин В. Внешние связи Московской Патриархии и расширение ее юрисдикции в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. // http://www.krotov.info/history/20/1940/yakunin_1.htm

² Сергійчук В. Все таємне стає явним // Людина і світ. – 1994. – № 8. – С. 14.

³ Там само. – Арк. 12.

справам РПЦ при Раді Міністрів СРСР Григорій Уткін. В 14 годин делегацію прийняв митрополит Алексій (Симанський), керуючий Московською патріархією Миколай, екзарх України Іоанн (Соколов) і архієпископ Ярославський Алексій (Сергеев). Ігумен Феофан (Сабов) передав митрополиту петицію, підписану ним і ще 23 священиками»¹.

Під час зустрічі з вищим керівництвом Московської патріархії члени делегації виступили з доповідями. Ігумен Феофан (Сабов) у своїй промові сказав: «Вся наша делегація переживає зараз незабутні історичні хвилини спілкування з Руською Православною Церквою; ми, як діти, відчуваємо вперше ніжню материнську любов»². Вислухавши доповіді про положення православної Церкви в Закарпатті, Патріарший місцеблюститель митрополит Алексій (Симанський) і Священний Синод РПЦ співчутливо віднеслися до прохання закарпатської делегації і заявили про свою згоду звернутися до Священного Архієрейського Собору СПЦ з підтримкою клопотання Мукачівсько-Пряшівської єпархії про передачу її в канонічне ведення РПЦ³.

11 грудня 1944 р. делегація була прийнята головою Ради у справах РПЦ при Раді Міністрів СРСР Георгієм Карповим.

Після від'їзду делегації із Москви Георгій Карпов звітував Микиті Хрущову: «Таємно. Товаришу М. С. Хрущову. Делегація православного духовенства Мукачєво-Пряшівської єпархії на чолі із заступником єпископа Феофаном Сабовим пробула в Москві з 7 по 13 грудня цього року. За цей час делегація була 4 рази прийнята митрополитом Алексієм. Делегація звернулася до митрополита Алексія з проханнями, суть яких зводилася до наступного: 1) Підтримати перед Синодом СПЦ їх клопотання про передачу Мукачівсько-Пряшівської єпархії в канонічне ведення Московської Патріархії; 2) Сприяти їм через цивільні і військові власті в перерозподілі церковного майна між православними

¹ Там само. – Арк. 13.

² Пребывание в Москве делегации Православной Церкви Закарпатской Украины // ЖМП. – 1945. – № 11. – С. 20.

³ Встреча с о. Феофаном // Закарпатська правда. – 1944. – 26 грудня.

і уніатськими приходами; 3) Надати можливість підготовки в Московському православному богословському інституті своїх кандидатів у священики і постачання з боку Московської Патріархії їх єпархії церковно-богословськими книгами; 4) Щоб Московська Патріархія надала матеріальну підтримку Мукачівсько-Пряшівській єпархії¹.

13 грудня делегація вилетіла із Москви. У Києві їх зустріли уповноважений у справах РПЦ П. Ходченко, його помічник та о. Димітрій, представник митрополита Іоанна. Наступного дня делегація на чолі з ігуменом Феофаном була прийнята митрополитом Київським Іоанном².

Після повернення з Москви ігумен Феофан (Сабов) захворів і передав управління єпархією протоієрею Димітрію Белякову та протоієрею Іоанну Кополовичу. Після свого одужання він скликав збори православного духовенства, на яких запропонував вибрати нового адміністратора. Більшістю голосів був обраний протоієрей Димітрій Беляков.

Ігумен Феофан повернувся на свій колишній приход у с. Тошнадь Берегівського округу.

Ієрей Петро Сабов

Про о. Петра Сабова інформації маємо дуже мало. Відомо, що він народився 14 серпня 1911 р. У 1927-1932 рр. разом з братом навчався в духовній семінарії в Бітолі. Після повернення на Підкарпатську Русь був призначений помічником настоятеля приходу у с. Липча Хустського округу. У 1935 р. переміщений у с. Терново Тячівського округу³. У 1942 р. значиться як священик у с. Руське Поле Тячівського округу. У цьому селі він служив недовго, бо вже через невеликий час згадується у с. Терново.

¹ Якунин В. Внешние связи Московской Патриархии и расширение ее юрисдикции в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. // http://www.krotov.info/history/20/1940/yakunin_1.htm

² Кополович И. В стране чудес // Закарпатська правда. – 1945. – 10 січня. – С. 2.

³ Православный карпаторусский вестникъ. – 1936. – № 2. – С. 13.

У 1945 р. переселився у с. Тошнадь, де проживала його мати та брат – ігумен Феофан. Він був хворим та лікувався в Берегові у лікаря Лінера. За спогадами о. Василя Самоша, о. Петро був хворим «через постійні допити працівників НКВД, які вимагали від нього доносів на односельчан. Не витримавши постійного нервового перенапруження, о. Петро захворів. За десять днів до вбивства я ще сповідав о. Петра, – писав о. Василій Самош, – йому залишилося жити недовго...»¹.

Вбивство.

О 23 годині 14 червня 1946 р. в будинок ігумена Феофана у Тошнаді увірвалося п'ятеро радянських солдатів. Маймо кілька спогадів про цю подію від різних осіб, наведемо їх нижче.

О. Василій Самош писав: «Вони увірвалися вночі. Не встиг о. Феофан вийти їм назустріч, як його прошила автоматна черга. Постріли прозвучали знову – на цей раз вони були призначені о. Петру, проте він не був смертельно поранений. Дружина о. Петра втекла через вікно, а мати кинулася на підмогу своїм синам – випадок зберіг їй життя. Наймані вбивці кинулися тікати, проте їх наздогнали люди і передали властям»².

За спогадами родини Цуцкових: «Вбивці-кагебісти постукали у двері. Отець Феофан, який відпочивав у окремій кімнаті, підвівся і пішов відкривати (його ж, як священика, прихожани турбували часто в пізній час). Як тільки він відкрив двері, наймані вбивці у військовій формі випустили в нього чергу з автомата. Потім пішли в іншу кімнату і на постелі вбили о. Петра. Мати їхня вибігла на шум – почали і в неї стріляти, але оскільки вона була низького росту, то кулі не зачепили її...»³.

В с. Іза, де народилися брати Сабови, ми записали важливий спогад від Пелагеї Сабов. Вона говорила, що чула від матерів вбитих братів наступне: «Уночі ми почули під дверима крики кількох чоловіків, які вимагали вино. Феофан встав, відкрив двері

¹ Самош В. Наклеп на чесну людину // Новини Закарпаття. – 1993. – 20 травня.

² Там само.

³ Гавриїл (Кризина), ієромонах. Отці Феофан і Петро Сабови – мученики за віру православну // Християнська родина. – 1997. – 30 січня. – С. 3.